

EDEBİYAT İLİŞKİSİ ve SİNEMA**Özkan KARACA¹**

Sinema, kendisinden önce var olan; edebiyat, resim, müzik, tiyatro, heykel, dans gibi sanat dallarının hepsiyle iletişim içindedir. Ancak “Yedinci Sanat”, en güçlü bağıni edebiyatla kurmuştur. Edebiyat eski çağlardan beri, insanlar arasında sözlü ve yazılı iletişim sağlayan araçlardan biridir. Sinemanın da bir kitle iletişim aracı olması, temelde bir ortaklık oluşturur. Bu iki iletişim aracı da kültürün gelişmesine katkıda bulunurken; insanları bilgilendirir, eğlendirir, olup bitenden haberdar eder, onların estetik zevkine hitap eder, bakış açılarını geliştirir ve zaman zaman da onları tartışmaya sevk eder.²

Deneme, gezi, şiir, roman, öykü, eleştiri, röportaj gibi edebiyatın her türü sinema için kaynak oluşturmaktadır. Edebiyat türlerinin sinema türleri benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin metin düzeyinde bir deneme ile bir belgeselin, bir roman ile kurmaca herhangi türden bir filmin arasında benzerlikler bulunmaktadır. Görsel ve sözsözsel öğeler geniş bir anlam sisteminin bağdaşık parçalarını oluşturarak iki sanat dalının benzerlikleri birbirini beslemektedir.

Sinemada senaryo aşamasında yapılan tüm tasarımlar öykü içerisindeki kişilere, olaylara, ya da yere göre bir “çevirim senaryosu” hazırlamak biçiminde olmaktadır. Daha sonra hazırlanan çevirim senaryosu doğrultusunda yazı dili görüntü diline aktarılmaktadır. Bu doğrultuda çekilen görüntüler kurgu aşamasında yönetmenin isteğine göre uzun planlar ya da kısa kesme olarak adlandırabileceğimiz tekniklerle bir araya getirilirler.

Film; yazılı tasvirler, hareketli görüntü, söz, gürültü ve müzik gibi beş ayrı anlatım boyutunu bunların hepsini ya da bir kısmını içerir. Yazıda ise, sadece kâğıt üzerinde siyah harflerden oluşan bir malzeme vardır. Bu doku farklılığı, sadece iki sanat dalı arasındaki farka değil; benzerliklere de işaretir. Farklı malzemelerle yola çıkıp özgün ürünlerini yapan sanatlar, zamanla kaçınılmaz bir etkileşime girerler. Özellikle, anlatım teknikleri, sanatlar arasında ortaklık meydana getiren unsurlardandır. Örneğin Bertolucci, şiir ve sinemayı birbirine yaklaştırmış; Salvador Dali, plastik fikirlerini sinemaya taşımış; Andre Breton, Mayakovski, Boris Vian, M. Duras gibi şair ve yazarlar kendilerini sinemada ifade etmeye çalışmışlardır. James Joyce ve Virginia Woolf’un bilinç akışı tekniği de, sinemada kullanılan bir tekniktir.³

Sinema tarihi, sinemaya uyarlanmış sayısız edebiyat yapıtıyla doludur. Bunların hepsinde ortak yan sinemaya gidip film izlemeye başladığımızda yaşadığımız deneyimin artık okumaktan çok seyretmeye dayalı olmasındadır. Deneyimimiz bir roman ya da öykü okumaktan öylesine farklı bir noktaya gelir ki, bazı durumlarda bu olgu yazar ile sinemacı arasında tartışmalara yol açabilmektedir. Yine de sinemada çok başarılı edebiyat uyarlamalarına rastlamak söz konusudur. Şurası da bilinmeli ki iki farklı sanat dalının anlatım farklılığı buna kaçınılmaz olarak yol açmaktadır. Bu konu hem sanatçı hem de seyirci açısından irdelenmelidir. Bir edebiyat uyarlaması söz konusu olduğunda, yazar her ne kadar

¹ Şair, Yazar. “Atlantik Medya ve Prodüksiyon” şirketinde yapımcı ve yönetmen, ozkankaraca@atlantikmedya.com

² Özlem Kale, Edebiyat Sinema İlişkisi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 3/14, 2010. s.266.

³ Özlem Kale, a.g.m. s. 267.

filmin yönetim takımı ile birlikte çalışsa da izlediği sanat filminin artık kendi kitabıyla pek bir ilgisi kalmamıştır. Bu hemen bütün edebiyat uyarlamalarında yazar ile sinemacı arasındaki çatışmanın en önemlisidir. Filmin oluşum aşamasında edebiyatın yerini artık sinemanın diline bırakmıştır. Başka bir deyişle yazının dili görüntünün diline uyarlanmıştır.⁴

Edebiyat ve sinema amaçları aynı, anlatma biçimleri farklı olan iki sanat dalıdır. Sinemanın en önemli ögesi olan senaryo, iki şekilde meydana getirilir. Bunlardan birincisi film yapmak isteyen kişinin tasarladığı konuyu, yalnızca sinema diliyle ifade edilecek şekilde vücuda getirdiği “özgün senaryo”; diğeri ise daha önce yazılmış bir metni senaryo biçimine dönüştürme işlemi olan “uyarlama”dır.⁵

Türk sinemasında üç çeşit uyarlama görülür: “Gerçek uyarlamalar”, “Türkçeleştirilen konular”, ve “yerlileştirilen konular”.⁶ Edebiyattan sinemaya yapılan uyarlamalar genel olarak üç türde gerçekleşir: Bunlardan ilki, romanın, sinema yararına bir senaryo hammadde olarak kullanılması ve sinema boyutlarına indirgenmesi yoludur. Bu tür uyarlamalar, yönetmene serbest hareket etme olanağı tanır ve romandan farklı bir seyir izleyen sinema örneklerini kapsar. Sanatçı, başarılı olmuş bir ürünün; biçimini, malzemesini ya da fikrini ödünç alır ve kendi yapıtı için kullanır. Kimi zaman kişiler ve öykünün konusu, dış çizgileriyle korunsa da; kaynak yapının dilsel özellikleri bozulur, temel yapısal özelliği yitirilebilir ve bildirileri değişikliğe uğrar. Bu türün en tipik örnekleri, Shakespeare metinlerinden ya da bazı destanlardan hareketle yapılan filmlerdir. İkinci tür uyarlamalar, romanın aslına sadık kalan sinema örnekleridir.⁷

Seyirci kitap okurken kendi deneyim ve dünya görüşü doğrultusunda yapıtı yorumlar ve imgeleminde olayları, yerleri ve karakterleri canlandırır. Aynı kitabın sinemaya uyarlanmasında ise karşısına bir başka sanatçının, sinemacının yorumuyla karşı karşıyadır.

Hangi roman türünden söz ediyorsak edelim (tarihsel, biyografik, izlenimci, romantik, vb.) hepsinde ortak olan yön kullandığı araçtır: yazı dili. Sinemada da senaryo, çekim ve çekim sonrası aşamalarında kullandığı dil sinematografik dildir. Sinematografik dili göstergeler ve bu göstergelerin oluşturduğu bir sistem oluşturmaktadır. Sinemayı bir roman ile karşılaştırdığımızda bir çekim (filmde kameranın çalıştırılıp durdurulduğu ana kadar olan bölümü) bir cümleye eş olduğunu söyleyebiliriz.⁸

Romanda, sanatçı duygu ve düşüncelerini ortaya koyarken; dil, imla, noktalama, cümle, konu, zaman, mekân, olay vb. birimleri ele alıp işler. Bunların işlevsel bir özellik kazanması üslûpla mümkün olabilir. Filmde ise bu duygu görüntüyle sağlanır. Işıklandırma, müzik, efekt, dekor, kostüm, renk gibi öğelerden yararlanır.

⁴ Tuncay Yüce, Sinema ve Edebiyat Türleri Arasında Görülen Etkileşimler, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı: 2, 2005. s.71.

⁵ Semir Aslanyürek, Senaryo Kuramı, Pan Yayınları, İstanbul, 2007.

⁶ Giovanni Scognamillo, “Türk Sinemasında Yabancı Uyarlamalar”, 7. Sanat, Sayı: 9, 1973. s. 69.

⁷ Cevahir Kayım, “Uyarlama Biçimleri”, Cinemascope Dergisi, Sayı: 10, 2006. s. 3.

⁸ Monaco, J. Bir Film Nasıl Okunur, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2000. s.68.

